

Полтавський державний медичний університет

БІБЛІОТЕКА

Серія віртуальних бюлетенів “Гідні визнання”. Випуск 29.

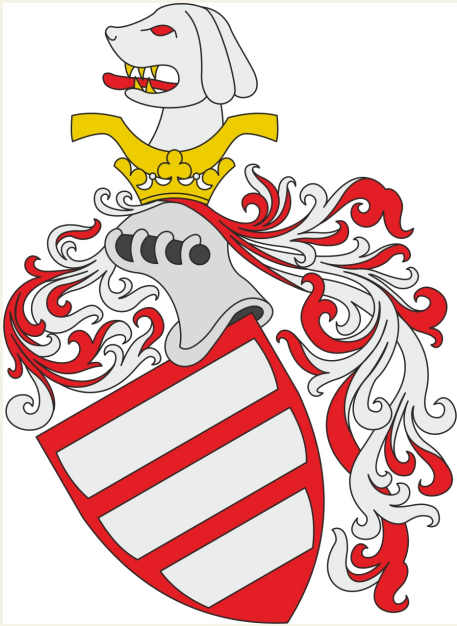
«Український вчений зі світовим ім'ям»

**Шумлянський
Олександр
Михайлович**

***до 275-річчя від
дня народження***

Автор: Резутіна Т.
Редактор: Безноса С.

Олександр Михайлович Шумлянський народився в 1748 році

Місце його народження точно не визначене:

- ▶ **с.Яківці (тепер територія міста Полтави),**
- ▶ **с.Панасівка Харківської області,**
- ▶ **с.Янівка (тепер у межах Полтави),**
- ▶ **с.Малі Будища поблизу містечка Опішня на Полтавщині.**

Батько – Михайло Шумлянський був козаком і мав нижній офіцерський чин значкового товариша. Його дружина – Марина належала до відомого козацького роду Могилянських. Її брат Василь був полковим суддею Полтавського полку.

Герби роду Шумлянських. ШУМЛЯНСЬКІ (Szumlikańscy) – землянський рід, у XV–XVIII ст. землевласники у Галицькій і Львівській землях

Жили Шумлянські бідно, але це не завадило Олександрю вступити до Києво-Могилянської академії

Олександра та його молодшого брата Павла матеріально підтримував родич по матері С. Мстиславський – викладач філософії, а згодом ректор академії. Брати вчилися добре, їх приваблювало природознавство, але найбільше – медицина, яка, зрештою, і визначила їхню долю

Києво-Могилянська академія

У 1772 році Олександр Шумлянський виїжджає до Санкт-Петербурга, продовжити навчання у медичній школі при Адміралтейському шпиталі. Але для юнака не знайшлося вільного місця. Та й коштів для навчання не було. І Олександр їде до Москви.

► Коли в середині XVIII століття в Москві та Петербурзі відкрили перші медичні школи при шпиталях, одразу виникла справжня проблема щодо набору учнів: освоєння медицини потребувало обізнаних у латині, а в Росії цю мову мало хто знав. Тому 14 березня 1754 року Синод видав указ – викликати студентів Києво-Могилянської академії – «малоросійських людей, які володіли латинською мовою».

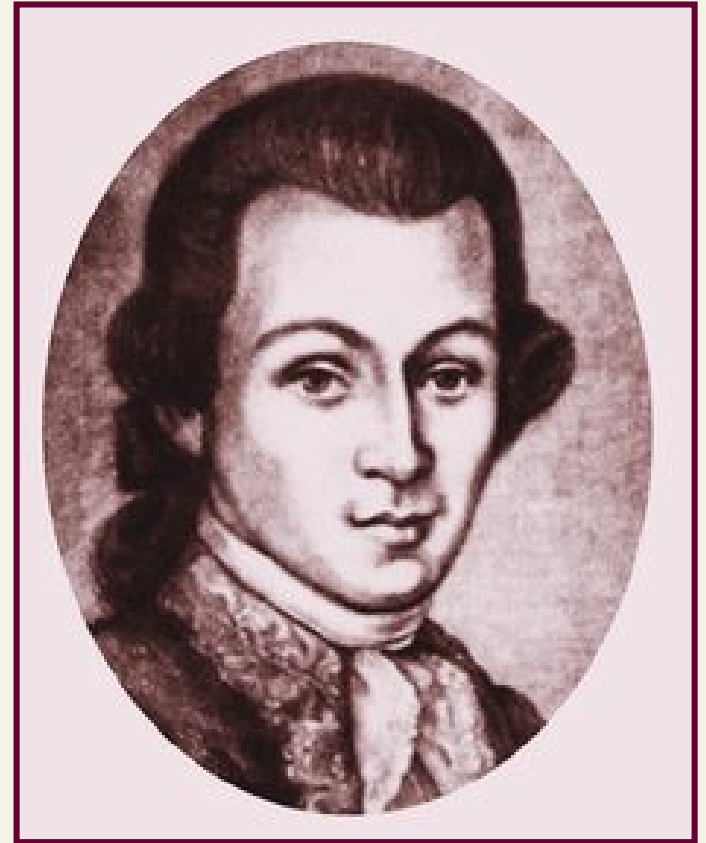
► Майже весь набір тогочасних медичних шкіл Росії складався з українців. Поміж кращих учнів Києво-Могилянської академії, направлених на навчання до Петербурзької медичної школи, були і брати Олександр та Павло Шумлянські.

Генеральний
сухопутний
шпиталь,
Москва

У 1772 році Олександр Михайлович влаштувався перекладачем до Московського архіву при Державній колегії закордонних справ.

У 1773 році він вступив волонтером, тобто без казенної платні й утримання, до медичної школи Санкт-Петербурзького Адміралтейського шпиталю. Допомогли давні зв'язки з українською шляхтою та українськими вченими, зокрема М. Терехівським та Н. Амбодиком

Нестор Максимович-Амбодик

Здібності О.М. Шумлянського дозволили йому вже за рік навчання, тобто в 1774 році, отримати звання підлікаря з зарплатнею майже 120 рублів на рік. У вересні 1776 року він закінчив навчання (замість звичайних 5-7 років) і був залишений у шпиталі на посаді лікаря, але на тій же «підлікарській» зарплатні. Працюючи майже рік лікарем шпиталю, він шукав можливості підвищити свою кваліфікацію, але в Росії не було вищих навчальних медичних закладів.

Санкт-Петербурзький адміралтейський (морський) шпиталь

Знову посприяли земляки М. Тереховський та Н. Амбодик. Завдяки їхнім рекомендаціям, Олександра вибирають для навчання до Страсбурзького університету – стипендіатом княгині Є. Голіциної-Кантемир. Але корабель, на якому він повинен був відплисти, затримав сильний шторм. Зрештою, поїздку було відкладено майже на рік. Увесь цей час юнак працює в Кронштадтському шпиталі під керівництвом Тереховського та Амбодика, вивчає анатомію, вдосконалюється у хірургії та акушерстві

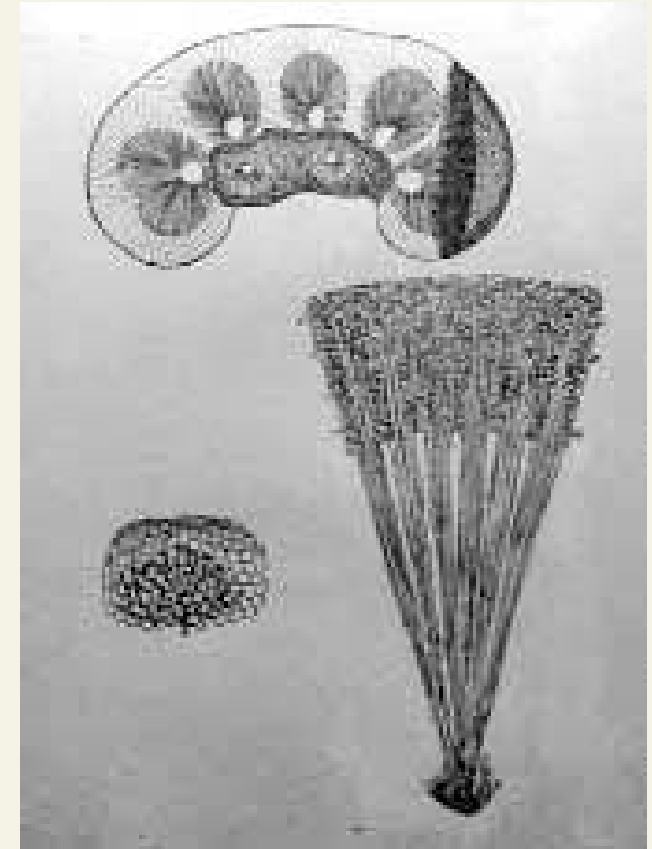

***Університет Страсбурга,
наш час***

У 1782 році Олександр Шумлянський захищає дисертацію про будову нирок, яка принесла йому славу видатного вченого і справила велике враження на медичний світ Європи.

► Про відкриття Шумлянського захоплено писав знаменитий тоді анатом І.Майєр, дуже позитивними рецензіями відгукнулися й інші європейські світила медицини.

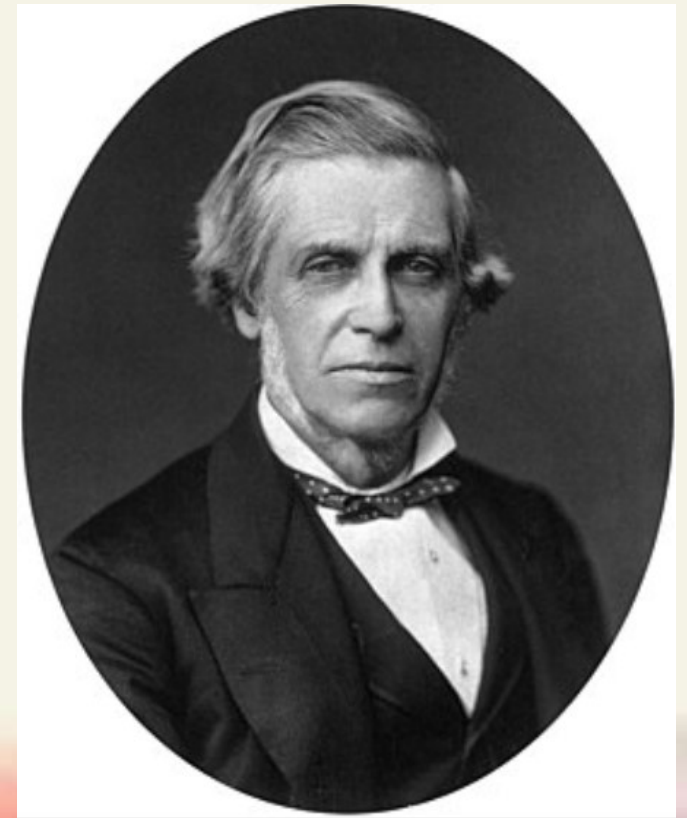
► Видатний український вчений-медик Данило Самойлович у листі до Діжонської академії констатував факт: «Дисертація Шумлянського про будову нирок з таблицями, що він їх сам склав, принесла йому велику славу»

Малюнок з докторської дисертації

Шумлянський з'ясував, що так звані Мальпігієві тільця є не залозами, як тоді вважали, а судинним клубочком (glomerulus – термін, запропонований Шумлянським), що ці glomeruli мають навколо себе оболонку

Цю оболонку сучасні гістологи називають “боуеновою капсулою”, яку тільки через 60 років описав Вільям Боумен. Він працював уже з новим ахроматичним мікроскопом і користувався досконалішою мікроскопічною технікою. Відтоді Боумену за кордоном приписують усю честь відкриття мікроскопічної структури нирок і заснування наукової фізіології нирки

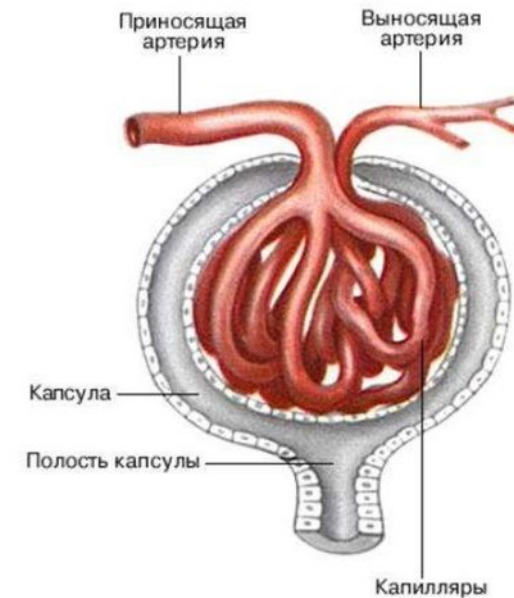

Вільям Боумен

Між тим, Боумен не був плагіатором. На першій сторінці своєї наукової праці, яку видав 1842 року, він пише:

«Шумлянський підтримував досконаліший погляд на зв'язок між мальпігієвими тільцями і нирковими канальцями і надав навіть ідеальну діаграму цього зв'язку, яка доводить, що він дуже добре уявляв фактичний стан речей. Проте, внаслідок значної помилки у відносних розмірах цих тілець і ниркових канальців, деякі запідозрили, що його опис не був заснований на справжніх спостереженнях, – догана, на яку він, очевидно, мало заслуговує».

Капсула Шумлянського-Боумена

У капсулі є клубочок із 50...60 капілярів. Приносна артерія ширша за виносну, це створює тиск крові 70...80 мм рт.ст.

**Видатний анатом І. Майєр у своїй
восьмитомній праці, що вийшла у
Берліні, декілька разів посилається
на працю нашого земляка про
будову нирок. Він підкреслював,
що Шумлянський найточніше,
порівняно з іншими дослідниками,
описав будову нирок. Крім того,
І. Маєр використав у своєму
анатомічному атласі гравюри
з дисертації Шумлянського.**

Іоган Майєр

***Вивченням медицини у Страсбурзі
Шумлянський не обмежився.***

***І не вдовольняється заслуженим
науковим ступенем доктора
медицини. Ще два роки, працюючи
в Парижі та Відні фахівцем з
акушерства, терапії та хірургії,
він одночасно докладно вивчає
систему їхньої університетської
медичної освіти. Шумлянський
добре розумів її значні переваги
перед шпитальними школами
Росії***

- ▶ *У 1784 році повертається до Петербурга, на посаду професора акушерства в Калінкінському медичному інституті.*
- ▶ *Тогочасні урядові кола Російської імперії вирішують реорганізувати медичну освіту. Під впливом видатних учених-медиків, передовсім українських, вирішено було відрядити за кордон О. Шумлянського та М. Тереховського, щоб ті докладно вивчили стан медичної освіти в Європі і згодом представити проєкт організації медичної освіти в Росії.*
- ▶ *Майже півтора року, з березня 1785 по серпень 1786 року, наші земляки мандрували Європою, відвідували багато університетів, ознайомлюючись із програмами, планами навчання, правами та обов'язками професури і студентів медичних факультетів, відвідували лекції видатних професорів-медиків, працювали в клініках, налагоджували зв'язки з професорами, науковими товариствами...*

Повернувшись у 1786 році до Росії, Олександр Шумлянський одержав посаду професора патології та терапії у щойно організованому Московському медико-хірургічному училищі.

Окрім викладання, багато працює над удосконаленням методів навчання, над планами, програмами, застосовує у методиці та на практиці все те, що набув за кордоном.

План медичної освіти, що його запропонували О. Шумлянський та М. Тереховський, підтриманий іншими українськими вченими-медиками, зрештою так і не втілили в повному обсязі. Але головне зробили: госпітальні школи реорганізували в медико-хірургічні училища, запровадили нові навчальні предмети, зокрема латинську мову, а згодом – математику і фізику

О.Шумлянський продовжував наукову діяльність

У 1787 році у Петербурзі виходить його книга «Мнение одного истиннолюбца о поправлении наиболее полезнейшего для людей науки», в якій автор визначає головне завдання медицини і медичної освіти: боротьба за продовження тривалості життя.

На противагу поширеному тоді розмежуванню лікувальної справи на терапію і хірургію, у своїх працях доводить їхню взаємопов'язаність.

Бо тоді хірургія взагалі вважалася не наукою, а ремеслом.

Нею займалися не медики, а цирульники, ба навіть кати.

О. Шумлянський переконував: саме майбутні лікарі повинні вивчати терапію і хірургію – як суто медичні науки.

Олександр Михайлович знову взявся за літературну працю. У 1787 році він видав у своєму перекладі книгу французького лікаря Тіссо з гігієни розумової праці.

Великої ваги надавав О. Шумлянський вивченню фізіології та патологічної фізіології, пропонуючи вивчати їх не лише на людині, але і на тваринах. Уже тоді О.Шумлянський відзначив роль психічних факторів у виникненні та лікуванні хвороб. Він пропонував показувати «действия страстей в теле человека, в жизни его необходимых, полезных» і писав «о страстях душевных для жизни вредных».

Samuel Auguste Tissot

Олександр Михайлович закохався у Катерину Любимівну Імбер, француженку, яка була фактичною дружиною єкатерининського вельможі, посла Росії в Константинополі Я.І. Булгакова, від якого мала двох синів. Катерина відповіла йому взаємністю, і справа йшла до одруження.

Бідний, як церковна миша, Олександр Михайлович дуже непокоївся майбутнім.

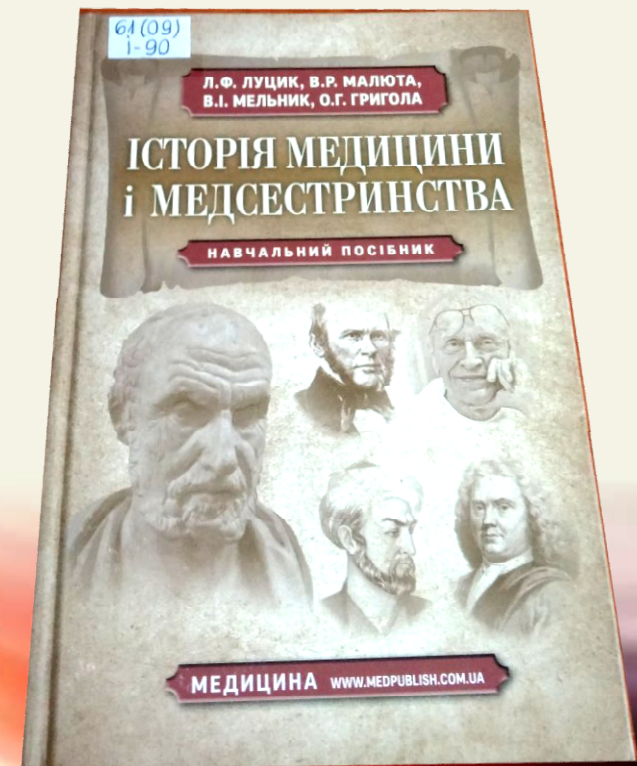
Він писав своїй нареченій: "...після блискучого життя, яке Ви вели, чи могли б Ви звикнути до життя більш помірному? Чи будете терпіти Ви людину, ... яка не полюбляє блиску, яка небагата і, можливо, ніколи багатою не буде..."

**Посол Росії
в Константинополі
Я.І. Булгаков**

Одруження з Катериною, що мало відбутися незабаром, примусило Олександра енергійно взятися до пошуків роботи. Довідавшись про звільнення в Московській шпитальній школі кафедри патології і терапії, він вирішив відмовитися від давньої мрії про роботу в акушерстві, й намагався отримати цю кафедру.

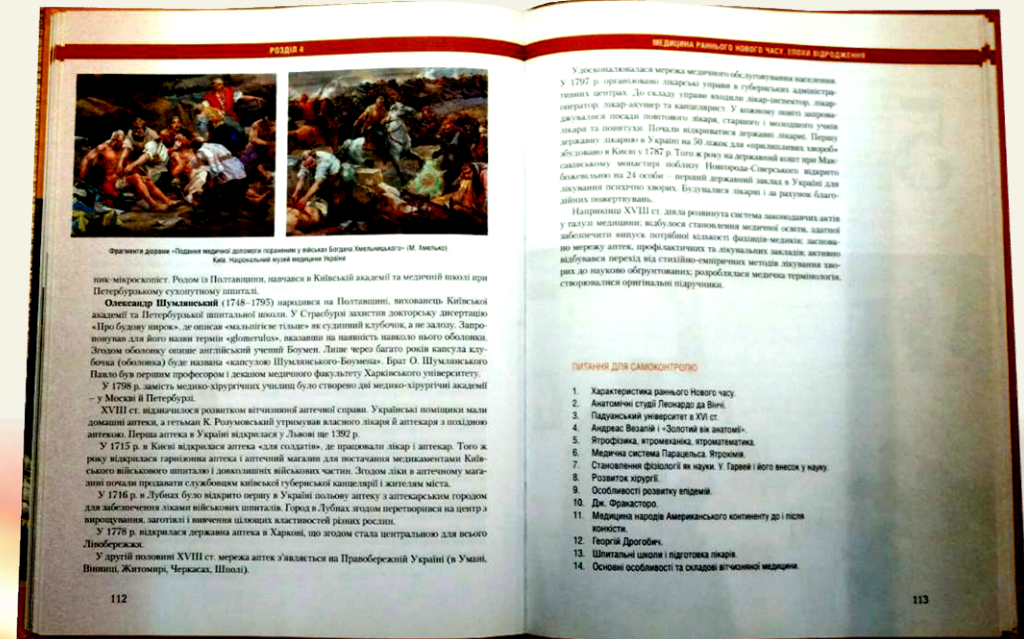
Державна медична колегія задовольнила його прохання, бо таким чином він, нарешті, міг залишити Петербург. На посаді завідувача кафедри Олександр Михайлович отримав високу на той час зарплатню – 1000 рублів на рік

За час роботи в Московському училищі з-під пера професора Шумлянського з'являються праці «О поправлении повивального искусства» (1794), «О устройстве учения» (1796), переклади книжок та посібників європейських учених-медиків.

У 1789 році його обирають членом-кореспондентом Паризького музею, а 1794 року – почесним членом Державної медичної колегії.

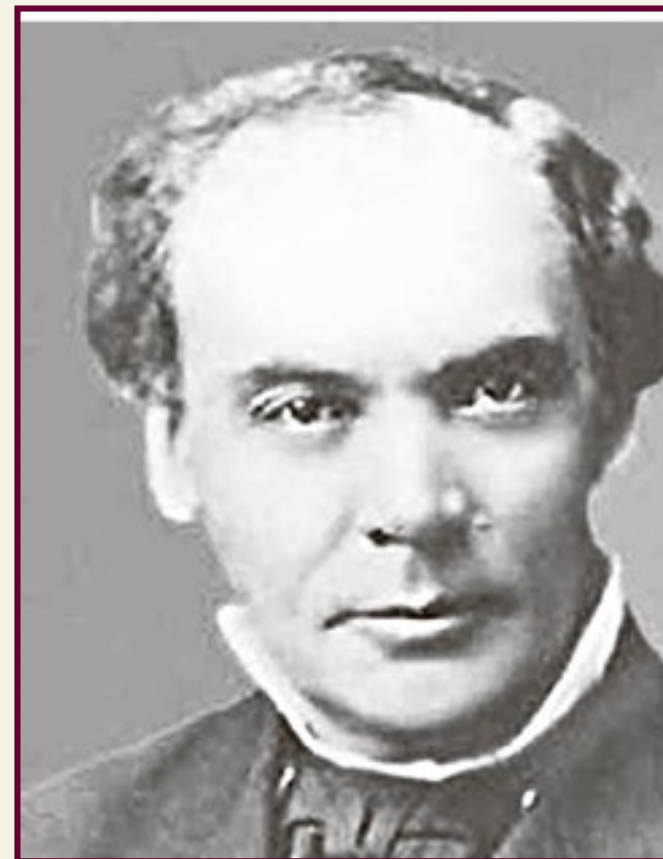
З 1793 року О. Шумлянський обіймає вельми престижну посаду московського міського акушера. Його запрошують професором Петербурзького медико-хірургічного училища, але він відмовляється переїздити до столиці, посилаючись на поганий стан здоров'я та... бідність.

«Нужда та скудність», схоже, і спричинили ранню смерть О Шумлянського

Здоров'я його було підірване довгими роками злиднів і тяжких переживань. Тільки рік і вісім місяців він міг попрацювати в тій галузі медицини, яку вважав особливо важливою тоді для народу.

Ці останні двадцять місяців, до дня смерті 6 липня 1795 р., принесли йому, мабуть, моральне задоволення. Він плідно працював до останньої миті, подавши до Державної медичної колегії доповідь про недоліки у справі навчання акушерству і пропонував узяти утримання повитух на державний кошт.

Документи і листи архіву О.Шумлянського зберегла його вдова К.Шумлянська-Імбер. Після її смерті вони відійшли до архіву її сина — відомого діяча часів Олександра I, московського пошт-директора А.Я.Булгакова, і разом із цим архівом потрапили в Російську державну бібліотеку в Москві, де зберігаються дотепер.

Використані джерела:

- 1. Енциклопедія українознавства : Словникова частина : [в 11 т.] / Наукове товариство імені Шевченка ; гол. ред. проф., д-р Володимир Кубійович. – Париж – Нью-Йорк : Молоде життя, 1955-1995. – Т. 10.**
- 2. Мельникова А.І. Шумлянський О.М. – один із засновників вітчизняної гістології [Електронний ресурс] // Всеосвіта. Бібліотека методичних матеріалів. – Режим доступу : <https://vseosvita.ua/library/dopovid-sumlanskij-om-odin-iz-zasnovnikiv-vitciznanoi-gistologii-191621.html>**
- 3. Чернов Анатолій «Полтавороси» [Електронний ресурс] // Грінченко інформ. Суспільно-політичне студентське видання. – Режим доступу : <http://grinchenko-inform.kubg.edu.ua/poltavorosy/>**
- 4. Шумлянський Александр Михайлович // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона : в 86 т. (82 т. и 4 доп. т.). – СПб., 1904. – Т. XL (79) : Шуйское – Электровозбудимость. – С. 19.**
- 5. Шумлянський Владислав Видатні українські вчені-лікарі: Олександр і Павло Шумлянські [Електронний ресурс] // Славетні родини. – Режим доступу : <https://www.mao.kiev.ua/biblio/jscans/svitogliad/svit-2009-16-2/svit-2009-16-2-42-shumlyanskiy.pdf>**